

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ БІЗНЕСУ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Досліджено категоріальний апарат поняття соціальної відповідальності бізнесу як безперервний процес реалізації заходів у різних сферах, спрямованих на отримання максимального ефекту, що розкривається у взаємодії всіх суб'єктів економіки, зокрема й

© Н. О. Куровська, І. А. Оліфір

бізнесу з різними зацікавленими сторонами, які безпосередньо впливають на діяльність корпорацій. Обґрунтовано основні напрями застосування та переваги впровадження заходів соціальної відповідальності для бізнес-структур, персоналу й місцевих громад. Відзначено зацікавленість бізнесу у формуванні прозорості та демократичної системи соціальної відповідальності з визначенням чітких правил і умов підприємницької діяльності у межах національної економіки і поступової адаптації до європейського досвіду. Встановлено, що сучасний бізнес повинен бути соціально відповідальним не лише завдяки виконанню певних норм і принципів, прийняттю правильних рішень, а й дотриманні моральних принципів, спрямованих на забезпечення гармонійного розвитку суспільства на засадах децентралізації.

Ключові слова: соціальна відповідальність бізнесу, децентралізація, європейський досвід, якість життя, збалансований розвиток.

Постановка проблеми

Протягом тривалого періоду часу відбувається процес реформування вітчизняного бізнесу на основі європейського досвіду, основними напрямами якого такі: застосування інноваційних підходів у процесі виробництва та реалізації продукції, підвищення її якості та конкурентоспроможності; зменшення шкідливого впливу на довкілля; забезпечення соціальними гарантіями працівників, а також всебічна підтримка місцевих громад. Особливої актуальності така допомога набуває в умовах децентралізації та полягає не лише у благодійності, а й у підвищенні якості життя на основі гармонійного поєднання соціально-економічного та екологічного розвитку суспільства. Найважливішими детермінантами соціальної відповідальності виступають: професійні взаємовідносини у бізнес-середовищі; чітка інституціоналізація суб'єктів ринкового середовища та партнерські відносини між державою та бізнесом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Системному дослідженню питань соціальної відповідальності бізнесу присвячено наукові праці таких науковців: О. Амоша, О. Грішнова, Е. Карнегі, А. Колот, Ф. Котлер, Лі Ненсі, М. Портер, Д. Рокфеллер, М. Фрідмен та інших. Зважаючи на значні напрацювання зарубіжних та вітчизняних вчених, варто констатувати про необхідність дослідження даного поняття в ракурсі активізації децентралізованих процесів, зважаючи на сучасні напрацювання в зарубіжних країнах світу.

Мета, об'єкт та методика досліджень

Метою дослідження є теоретико-методичне обґрунтування соціальної відповідальності бізнесу в умовах децентралізації, а також адаптація європейського досвіду до вітчизняних умов господарювання. Об'єктом дослідження є соціальна відповідальність бізнесу в умовах децентралізації. У процесі проведення дослідження використано загальні та спеціальні методи, які ґрунтуються на об'єктивних законах економіки. Зокрема, при дослідженні різних підходів щодо категоріального апарату соціальної відповідальності й визначенні пріоритетного соціально-економічного підходу використано метод аналізу та синтезу, за допомогою абстрактно-логічного методу сформульовано висновки.

Результати досліджень

Категоріальний апарат поняття соціальної відповідальності широко відображений у працях вітчизняних та зарубіжних вчених. Зокрема, зміст соціальної відповідальності розкривається у загальному її вимірі як певне явище, що існує незалежно від жодних суб'єктивних чинників, а є обов'язковим проявом регулювання суспільних відносин у рамках відповідності особистої поведінки між суб'єктами соціальної комунікації [3, с. 41]. На думку О. М. Головінова, соціальна відповідальність розвивається паралельно з процесами глобалізації економіки, посилення демократизації, гуманізації, солідарності і співпраці з державою і суспільством на основі рівноправного діалогу [2, с. 188]. Н. П. Резнік визначає соціальну відповідальність бізнесу як процес свідомої реалізації комплексу заходів у різних сферах суспільного життя, спрямованих на отримання соціального та екологічного ефектів [10, с. 299].

Соціальна відповідальність бізнесу розглядається як вибудовування окремими підприємствами й корпораціями та діловим співтовариством у цілому своєї діяльності за такими напрямками: виробництво якісної продукції та послуг для споживачів; створення привабливих робочих місць, виплата легальних зарплат, інвестиції в розвиток людського потенціалу; дотримання вимог законодавства (податкового, екологічного, трудового тощо.); ефективне ведення бізнесу, орієнтоване на створення доданої економічної вартості та зростання добробуту своїх акціонерів; урахування суспільних очікувань і загальноприйнятих етичних норм у практиці ведення справ; внесок у формування громадянського суспільства через партнерські програми та проекти розвитку місцевого співтовариства [7, с. 138–139].

Поняття соціальної відповідальності досить багатогранне і широко використовується у різних міжнародних нормативно-правових документах. Першочерговим завданням у процесі впровадження напрямів соціальної відповідальності є розробка та реалізація стратегії стійкого розвитку, основні напрями якої відображені у документах ООН, що затверджені в Ріо-де-Жанейро у 1992 році, «Порядку денному на XXI століття» як важливої складової розвитку людської цивілізації на XXI століття.

Згідно з Указом Президента України «Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»», головною передумовою реалізації якого є суспільний договір між владою, бізнесом та громадянським суспільством, де кожна сторона має свою зону відповідальності, відповідальність бізнесу означає підтримувати та розвивати державу, бізнес-середовище та громадянське суспільство, сумлінно сплачувати податки, здійснювати ефективні інвестування в економіку держави, дотримуватися принципів чесної праці та конкуренції [9]. Соціальна відповідальність сучасного покоління людей виникає за зміни ідеології функціонування суспільства, зміни підходів до споживання ресурсів наразі заради перспектив існування та розвитку людства у майбутньому [1, с. 122]. Це стосується відповідальності та взаємодії всіх суб'єктів економіки, зокрема й бізнесу з різними зацікавленими сторонами, які безпосередньо впливають на діяльність корпорацій.

У сучасних наукових дослідженнях корпоративна соціальна відповідальність розглядається як імплементований у корпоративне управління певний тип соціальних зобов'язань (здебільшого добровільних) перед працівниками, партнерами, державою, інститутами громадянського суспільства та суспільством у цілому [5, с. 6]. Вона ґрунтується на веденні бізнесу з вирішенням важливих питань, з метою забезпечення працівників необхідними соціальними благами, запровадження на підприємствах базових етичних принципів, збереження довкілля, дбайливого ставлення до територіальних громад, розробки дієвої соціальної політики, сприяння створенню соціальної держави тощо.

Соціально відповідальний бізнес – це діяльність, у якій є основні учасники:

- відповідальний виробник, що виробляє якісну, безпечну для споживачів продукцію, не завищує ціну на неї, надає правдиву інформацію споживачам, діє згідно з нормами екологічного права, турбується про навколишнє середовище, запроваджує новітні технології для зниження негативного впливу, ліквідації шкідливих відходів, запобігання їх викидам;

- відповідальний роботодавець, який діє згідно з нормами трудового права, дбає про умови праці та соціальний добробут своїх працівників;

- відповідальний учасник соціальних відносин, що бере участь у підтриманні благополуччя суспільства, що проявляється у добродійності щодо сиріт, інвалідів та інших соціально вразливих груп населення, підтримці духовності, освіти, науки, культури, сприянні розвитку свого регіону;

- відповідальний учасник економічних і політичних відносин з державою, який сумлінно сплачує податки та внески на соціальне страхування, веде діяльність згідно з нормами чинного законодавства, уникає корупції, ефективно веде бізнес без пільг і дотацій від держави, забезпечує прозорість корпоративних фінансів, підтримує законність, незалежне правосуддя й політичну конкуренцію;

- відповідальний діловий партнер, який формує свої відносини з партнерами на принципах дотримання договорів, угод і професійних стандартів діяльності, фінансової відповідальності [4; 11].

Дослідження даного поняття свідчить, що сучасний бізнес зацікавлений у формуванні прозорої та демократичної системи соціальної відповідальності з визначенням чітких правил і умов підприємницької діяльності у межах національної економіки і поступової адаптації до європейського досвіду. Усвідомлення ролі соціальної відповідальності сприяє підвищенню інформаційно-комунікаційної спроможності бізнес-середовища у досягненні тактичних та стратегічних цілей комерційної діяльності. Висвітлення даної проблематики набуває особливої актуальності за умов децентралізації та підвищення ролі місцевих громад у розв'язанні наявних соціально-економічних та екологічних проблем у межах певних територій.

Раніше бізнес брав переважно фінансову участь у вирішенні соціальних проблем, сплачуючи податки та сприяючи реалізації благодійних програм, коли конкретні механізми задоволення соціальних потреб залишалися прерогативою держави і

інститутів громадянського суспільства, а тепер в найбільш розвинених країнах були вироблені досить високі стандарти соціальної захищеності населення, пов'язані з не менш високим рівнем державних соціальних витрат: нині через державний бюджет у промислово розвинених країнах перерозподіляється до половини ВВП, У цих умовах бізнес повинен стати рівноправним партнером держави і нести з ним відповідальність за соціальний розвиток населення [12, с. 127].

Саме формування практики соціальної відповідальності бізнесу стосовно громади дозволяє забезпечити швидкий та ефективний розвиток адміністративно-територіальних одиниць через приналежність працівників-членів громади до підприємства, врахування суб'єктами господарювання та інвесторами інтересів суспільних груп та сприяння розвитку населеного пункту, в якому підприємство розташоване та функціонує [8]. Такий підхід сприятиме реалізації основних напрямів соціальної відповідальності бізнесу, спрямованих на сталий розвиток суспільства та формування ефективного механізму фінансового забезпечення територіальних громад на засадах децентралізації. Переваги впровадження заходів соціальної відповідальності бізнесу зображені на рис. 1.

Рис. 1. Переваги впровадження заходів соціальної відповідальності для бізнес-структур, персоналу та місцевих громад

Джерело: власні дослідження.

Сучасний бізнес у процесі своєї діяльності повинен бути соціально відповідальним не лише завдяки виконанню певних норм і принципів, прийняттю правильних рішень, а й дотриманню моральних принципів, спрямованих на забезпечення гармонійного розвитку суспільства. Це забезпечить формування нового мислення та підвищення своєї самоцінності й значущості у вирішенні нагальних проблем, пов'язаних з глобальними перетвореннями у суспільстві, спрямованими на збереження природного навколишнього середовища та гармонійний розвиток суспільства, що є своєчасним та необхідним у процесі адаптації Україною європейського досвіду впровадження принципів соціальної відповідальності, що базується на взаємодії споживачів, бізнес-структур та держави.

В країнах Європейського Союзу досить широко використовується поняття корпоративної соціальної відповідальності. Зокрема, у червні 2017 р. Європейським парламентом було розглянуто пропозиції *Cooperatives Europe* та прийнято резолюцію "*European Agenda for the collaborative economy*", в якій зазначено, якщо спільна економіка буде базуватися на відповідальності, це може сприяти створенню нових можливостей для громадян, споживачів та працівників, а також розвитку економіки регіону на рівні місцевих громад, в якій впроваджуватимуться моделі обміну знаннями та навчання, що має стимулювати та укріплювати культуру відкритих інновацій [14]. Метою даної концепції є створення кооперативної економіки, яка має стати не лише більш ефективною, але й стійкою, а, отже, мати соціально-економічне та екологічне спрямування.

Всезростаючий інтерес до спільної економіки на основі сучасних бізнес-моделей заснований на принципах корпоративної соціальної відповідальності. Відповідно до міжнародного стандарту *ISO 26000*, стратегія корпоративної соціальної відповідальності підприємства визначає форми, в яких організація робить свій внесок в сталий розвиток, взаємодіє з усіма зацікавленими особами і підтримує етику ділової поведінки [13]. Це надає можливість підприємствам поєднувати зусилля у напрямку створення відповідних розробок в галузі охорони праці, взаємодії зі стейкхолдерами, підвищенні рівня конкурентоспроможності, а також відповідального ставлення до навколишнього середовища, з метою мінімізації негативного впливу.

Сучасний устрій взаємодії різних верств суспільства спрямовується до посилення взаємозв'язку між людиною, державою та бізнесом, для забезпечення сталого економічного зростання та інтеграції України до європейського співтовариства. Використання типових принципів корпоративної соціальної відповідальності активізує процес взаємодії всіх учасників соціуму, заснованого на врахуванні спільних інтересів. Такий підхід сприятиме кращому усвідомленню соціальних норм, сприятиме підвищенню відповідального ставлення всіх учасників з метою гармонізації взаємовідносин та якості життя в цілому.

Висновки та перспективи подальших досліджень

На основі результатів проведеного дослідження необхідно зазначити, що корпоративна соціальна відповідальність є невід'ємною складовою ведення бізнесу з урахуванням питань щодо забезпечення працівників необхідними соціальними благами, запровадження базових принципів етики бізнесу, збереження навколишнього середовища, турботливого ставлення до місцевих громад, а також дотримання основних напрямів соціальної політики на національному рівні.

У процесі адаптації Україною європейського досвіду впровадження корпоративної соціальної відповідальності першочергового значення набуває створення сучасної економіки, яка має стати не лише більш ефективною, але й стійкою, тобто мати соціально-економічне та екологічне спрямування. При цьому сучасний бізнес у процесі своєї діяльності повинен бути соціально відповідальним не лише завдяки виконанню певних норм і принципів, прийняттю правильних рішень, а й дотриманні моральних принципів, спрямованих на забезпечення гармонійного розвитку суспільства.

Соціальна відповідальність бізнесу повинна реалізуватися через прийняття таких управлінських рішень, які задовольняють соціальні потреби суспільства на основі відповідального ставлення до процесу виробництва продукції з урахуванням екологічних проблем; задоволення потреб споживачів високоякісною і безпечною продукцією; забезпечення належними умовами праці та відпочинку працівників; підвищенням конкурентоспроможності вітчизняної продукції; збереження навколишнього природного середовища, турботливого ставлення до територіальних громад; виконання напрямів соціальної програми держави тощо. Це у своїй сукупності зумовить поєднання інтересів, волевиявлення та взаємодії кожного індивіда, держави, громадянського суспільства та бізнесу, з метою забезпечення гармонійного співіснування та досягнення збалансованого розвитку людства.

Перспективним напрямом подальших досліджень є процес посилення соціальної відповідальності бізнесу зі стейкхолдерами.

Література

1. Амоша О. Соціальна відповідальність в контексті розвитку людського потенціалу / О. Амоша, О. Новікова // Держава і суспільство. – № 1 (5). – 2011. – С. 122–127.
2. Головінов О. М. Соціальна відповідальність бізнесу: українські реалії і проблеми / О. М. Головінов // Економічний вісник Донбасу. – 2014. – № 2. – С. 187–192.
3. Гришук В.К. Соціальна відповідальність: навч. посібн. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. – 152 с.

4. Грішнова О. Соціальна відповідальність бізнесу: сутність, значення, стратегічні напрями розвитку в Україні / О. Грішнова // Україна: аспекти праці. – 2010. – № 7. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uap_2010_7_3
5. Колот А. М. Корпоративна соціальна відповідальність: еволюція та розвиток теоретичних поглядів / А. М. Колот // Економічна теорія. – 2013. – № 4. – С. 5–26.
6. Котлер Ф. Корпоративна соціальна відповідальність. Як зробити якомога більше добра для вашої компанії та суспільства / Пер. з англ. С. Яринич // Ф. Котлер, Н. Лі. – К.: Стандарт, 2005. – 302 с.
7. Мороз О. С. Соціальна відповідальність бізнесу в Україні: проблеми та шляхи вирішення / О. С. Мороз // Економіка промисловості. – 2013. – № 4. – С. 135–143.
8. Пелехатий А. О. Фінансова спроможність об'єднаних територіальних громад в умовах децентралізації: проблеми та шляхи їх вирішення / А. О. Пелехатий // Ефективна економіка. – 2016. – № 11. – Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5260>
9. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»: указ Президента України № 5/2015 від 12.01.2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.
10. Резнік Н. Соціальна відповідальність бізнесу: сутнісно-теоретичні аспекти [Текст] / Н. Резнік // Журнал європейської економіки. – 2014. – Т. 13 (№ 3). – С. 296-303.
11. Ринейська Л. С. Соціальна відповідальність як складова етики міжнародного бізнесу в умовах глобалізації / Л. С. Ринейська // Ефективна економіка. – 2016. – № 11. – Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5257>
12. Узунов Ф. В. Підвищення соціальної відповідальності бізнесу як передумова рівноправного партнерства між державою і бізнесом / Ф. В. Узунов // Економіка та держава. – 2014. – № 1. – С. 125–128.
13. ISO 26000 - Довідник з питань забезпечення корпоративної соціальної відповідальності / BSI Group. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.bsigroup.com/ru-RU/ISO-26000/>
14. PR: Cooperatives recognised in EU's future on collaborative economy [Electronic resource]. – Mode of access: <https://coopseurope.coop/resources/news/pr-cooperatives-recognised-eus-future-collaborative-economy>